

Joachim Rothenborg (red.)

U'et som praksis

Kunst, kreativitet og sanselighed

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

U'et som praksis

Kunst, kreativitet og sanselighed

© 2013 Forfatterne og Dansk Psykologisk Forlag A/S

Forlagsredaktion: Lone Berg Jensen

Redaktionel konsulent: Ernest Holm Svendsen

Fotos: Lene Bornemann, s. 8, 13, 17, 34, 46, 56, 63, 87, 122; Colourbox, s. 80

Rita Bergholt Kuhlman, s. 90, 97; Tobias Berg Meyer, s. 100, 106

Nini Sødahl fra 'Skabende Nærvær i Skagen', s. 128; Winie Ricken, s. 140, 146

Grafisk tilrettelæggelse og sats: Maria Elskær

Omslag: Maria Elskær

1. udgave, 1. oplag 2013

ISBN 978-87-7706-727-3

Tryk: Specialtrykkeriet Viborg A/S

Printed in Denmark 2013

TAK

Jeg vil gerne takke følgende personer: Min redaktør, Lone Berg Jensen, for vedholdende at tro på projektet. Ernest Holm Svendsen for at være en skarp og inspirerende sparringspartner. Medforfatterne for at have mod til at kaste sig ud i at formidle deres praksis. Mette Popp Madsen for god vejledning. Maria Elskær for altid at stille op med engagement og en stil-sikker grafik. Bodil Boss Nielsen for at have indført og trænet mig i Expressive Arts Coaching. Anne Marie Frandsen, min livsledsagerske, som er grunden til, at jeg overhovedet gik i gang med dette overvældende projekt, og for hendes støtte og loyalitet gennem den ukendte proces, det har været at skrive en bog.

Alle rettigheder forbeholdes. Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner eller virksomheder, der har indgået aftale med Copydan Tekst & Node, og kun inden for de rammer, der er nævnt i aftalen. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG • WWW.DPF.DK

”Som barn er enhver kunstner.
Vanskeligheden ligger i
at forblive det som voksen.”

Pablo Picasso (1881-1973)

Indhold

Forord, Joachim Rothenborg	6
Indledning, Joachim Rothenborg	9
Læsevejledning, Joachim Rothenborg	14

DEL 1

Joachim Rothenborg

Udfordringer i det superkomplekse samfund	18
Teori U	21
Fænomenologien – en sanselig og kropslig betragtning	30
Sansningen – det primære udgangspunkt for al erfaring	31
Det potentielle rum	35
'Det skabende værksted'	37
'Den skabende praksistræning'	38
Udvikling af kompetencer i 'den skabende træningspraksis'	47
Barrierer	51
Noter	53
Litteraturliste	55

DEL 2

DANS Pernille Overø: "Når jeg er dansende, får jeg adgang til noget andet, end når jeg kun er tænkende..."	57
MUSIK Hans Fagt: Trommer, energi og U'sving.....	69
GASTRONOMI Jonas Preisler: En beskrivelse af vejen ind i det kreative felt – gennem maden	81
IMPROVISATION Ernest Holm Svendsen: Den kreative indstilling.....	91
TEATERSKOLE Pia Bornemann og Klaus Krogsgaard: 100 børn ta'r aldrig fejl	101
HELTETRÆNING Karim Maktabi: Helteskolen og heltetræning.....	113
BILLEDKUNST Joachim Rothenborg: Kunstinspireret medarbejderudvikling.....	123
EXPRESSIVE ARTS COACHING Bodil Boss Nielsen: U-design af ledelsesværksted..	129
ARKITEKTUR Winie Ricken: Indretning af rum til kreative processer.....	141
Om forfatterne	147
Stikord	150

Skabelsens udvej

I skolen var jeg uopmærksom. Min opmærksomhed var flagrende og diffust springende, fordi jeg (med lidt eftertænkning) ubevidst søgte en sammenhæng og mening med, hvorfor jeg sad i et klasselokale på en stol i mange timer dagligt. Denne uopmærksomhed var nok årsagen til, at jeg befandt mig nede på bagerste række det meste af min skoletid. Jeg kedede mig særligt i de fag, hvor hovedvægten var lagt på udenadslære. Derfor var det velsignet at få stukket papir, vandfarver og pensler i hånden enten i billedkunsttimerne eller hjemme hos min farmor. Papiret var et overskueligt område, noget, jeg kunne forholde mig til. Jeg ved det ikke, men jeg tror, det inddæmmede min uopmærksomhed ved at være en udtryksmulighed for al den uro og kaos, der var i mig. Her kunne jeg uidskrænket boltre mig med farver og penselstrøg.

Transfer til skolen

Mange år senere fik jeg muligheden for, i skolesammenhæng, at bruge mine mange års erfaring som billedkunstner og facilitator i erhvervslivet.

En skole ønskede at ansætte en billedkunstner som billedkunstlærer i en tidsbegrænset stilling – et år. Jeg kom til samtale og blev tilbudt stillingen. Jeg skulle undervise grundskoleelever i 5.-6.-7. klasse. Det var en privatskole, der havde prioriteret billedkunst til og med 7. klasse, og hvor hver billedkunsthørelse havde en varighed af to normale skolelektioner.

Den afgående lærer introducerede mig til klasserne og til undervisningsformen. Undervisningen var baseret på at lære eleverne at tegne og male, dvs. at give dem nogle værktøjer f.eks. i 5. klasse. Konkret kunne det dreje sig om, at eleverne skulle lære at tegne gengivelsen af et valgt foto eller en figur, så tegningen lignede det oprindelige oplæg, og samtidig blev forstørret til A2.

I 7. klasse fik eleverne en mere fri opgave, idet de skulle illustrere en valgt tekst malerisk, i akrylfarve på et malerlærred.

Den lærer, der skulle stoppe, havde undervist i 30 år og havde styr på sin omgang med eleverne. Der var en behersket ro i klassen – og jeg tænkte, at det var en god idé at fortsætte undervisningsformen, så jeg ikke blev kompromitteret med min manglende skolepædagogiske erfaring. Jeg var yderst fagligt kompetent, så det skulle nok gå.

Min manglende skolepædagogiske erfaring viste sig straks at give bagslag – jeg kunne ikke styre eleverne ved at efterligne den tilgang, den tidligere lærer havde brugt. Jeg prøvede at nå dem med en mere generel og konsekvent form. Desuden havde jeg fået mulighed for at sende dem op til viceskoleinspektøren, hvis de forstyrrede, larmede eller ikke fulgte med i de guld-korn, jeg serverede fra tavlen bag katederet. Men mine billedkunstlektioner var og blev opfattet af eleverne som frikvarter – jeg havde ikke den gamle lærers autoritet og gennemslagskraft.

Jeg måtte finde en anden form – og svaret lå lige dér foran mig. Hvad hvis jeg behandlede eleverne som de voksne kompetente medarbejdere, jeg have været facilitator for i mange år i virksomhederne, og var, hvad jeg var – en engageret billedkunstner?

Elevernes skabende kraft

Jeg kastede mig ud i det. Fra lektionens start placerede jeg mig midt i billedkunst-lokalet og spurgte, hvad de forventede af vores billedlektion i dag – der opstod en larmende tavshed.

Jeg gik videre med at spørge ind til, hvad de mente, kreativitet var mv., og der begyndte at komme forskellige udsagn – deres nysgerrighed var blevet vakt. At spørge ind til deres opfattelse var noget af det, der brød isen – det at anerkende deres udsagn som gyldige svar. Jeg præsenterede derefter spillereglerne og materialerne (farver og A3-papir) til en skabelsesproces. Den første spilleregel var: at de ikke kunne begå fejl, og den anden: at de ikke måtte vurdere eller kommentere på hinandens billedudtryk. Og så et godt råd: at det, der hjalp dem igennem deres egen og den fælles proces, var åbent at tage imod det, der opstod i deres udfoldelse, som inspiration og nye muligheder. Jeg lod grupperne etablere sig ud fra en særlig præmis. Eleverne skulle danne gruppe med de elever, de ikke gik sammen med i frikvartererne eller mødtes med i fritiden.

Til at ledsage processen havde jeg valgt noget lydtæppemusik, der var harmonisk og enkelt. Med få justeringer var rammen og processen identisk med min voksne version. Skabelsesprocessen blev sat i gang. Eleverne var gennem hele sessionen dybt koncentrerede, fra den individuelle proces til den fælles. Til sidst fik de færdige farvede værker titler. Efter en fernisering med opfindsomme og intense værker fik vi en snak om, hvordan det var gået. Alle grupperne var tilfredse og glade for

deres færdige værk, og samtidig gav de udtryk for, at det var inspirerende og sjovt at arbejde sammen med nogen, de ikke kendte så godt i klassen.

Min gode oplevelse med at overføre min voksne version til billedkunstlektionen blev startskuddet til en fremadrettet brug af den særlige ramme og proces i alle mine billedkunstklasser. Her ad vejen justerede jeg forløbet i forhold til klassetrin og de enkelte klassers sammensætning og homogenitet.

Det åndehul, som de kreative praktiske fag tilbød mig i skolen, og min erfaring med at overføre skabelses- og faciliteringskompetencer til skoleregi har givet mig inspirationen og troen på, at de sanselige og kunstneriske praksisser kan bruges til kompetenceudvikling i skole/uddannelsesinstitution, som et nødvendigt supplement til undervisningen. En kompetenceudvikling, der kan skabe transfer til en superkompleks virkelighed, der allerede har indfundet sig i vores og vores børns hverdag.

En teoretisk baggrund

Bogens hovedteoretiker, Carl Otto Scharmer (Teori U), peger på den kløft, der er mellem det sprog, vi bruger til at beskrive verden med, og verden, som den er i sig selv (Scharmer, 2008; Hildebrandt m.fl., 2012). Som den spirituelle lærer Krishnamurti sagde: "Når man lærer børn, at en fugl hedder en 'fugl', vil de aldrig mere se fuglen igen." Det er i tænkningen, at vanen er indbygget. Derfor må vi supplere vores verdensforståelse i vores uddannelsessystem med en kropslig og sanselig dimension. Det gør vi ikke ved at lære eller danne en forforståelse hos eleverne af, hvad krop og sanselighed er, men ved at gøre plads til et sted, hvor eleverne selv kan erfare, bevidstgøres og i leg opdage, hvad kroppen og sanserne gemmer af livsduelige potentialer og ressourcer. De sanselige og kunstneriske discipliner besidder de praksisser og metoder, der skal til for at supplere tænkningen med det kropslige og sanselige.

Med Teori U har de sanselige og kunstneriske discipliner fået en mulighed for at beskrive, hvad der sker i den daglige sanselige og kunstneriske praksis. Her er en meta-teori, der kan bygge bro imellem kunstens afsondrede eksistens og de kompetencer, der er nødvendige for at leve i en verden, hvor identitet, værdier, bæredygtighed mv. hele tiden er under forandring og til debat. Det har været længe undervejs med en teoridannelse, der kan supplere den sproglige, akademiske, psykologiske og pædagogiske tilgang, som præger al forskning i læring og kompetenceudvikling. Først med Teori U og flere danske forskere, som bliver brugt i denne bog, er der kommet et teoretisk afsæt, der kan understøttes af en sanselig og kropslig tilgang.

Sanselighedens og kunstens praksisser

Derfor må vi have de sanselige og kunstneriske praksisser i spil i skoleregi, med deres sanselige og skabende tilgang, den kreative proces, legen, fordybelsen, flowet, den åbne og modtagende opmærksomhed, tilpasse forstyrrelser, der bryder vaner, det helhedsorienterede, der kan rumme det komplekse og komplementære – alt det, vi kan få fra det sanselige i kunsten. Kunstens praksisser er ikke bare til for

kunstens skyld – deres kvaliteter i processen med at guide og støtte kunstneren i skabelsen af sit inderste potentiale er vores fælles arv.

Hvorfor denne bog?

Komplekse problemstillinger har brug for at blive håndteret i et sprog, som kan rumme og formidle denne kompleksitet. Det kan kunsten. Peter Bastian

Vores formål med denne bog er at skabe kendskab til, at der findes værdifulde erfaringer og praksisser fra arbejdslivet, der kan understøtte og guide en kompetencegivende bevidstgørelse og udviklingsproces af børn og unge i skole/uddannelsesinstitution. Jeg (red.) beskriver, hvordan de erfaringer, vi har med at forløse potentialer og ressourcer gennem voksnes praksistræning i virksomhederne, kan overføres til børn og unge. Det er de potentialer og ressourcer, der kan sikre, at børn og unge kan håndtere fremtidens udfordringer, også selvom udfordringerne byder på høj kompleksitet, er uforudsete eller handler om at skabe nye løsninger med knappe ressourcer. Vores (forfatternes) praksisser kan give børn og unge nye personligt funderede kompetencer samt et andet sprog, hvori de kan rumme og kommunikere om det komplekse. Her kan de opleve og erfare, hvordan den tilrettelagte faciliterede skabende træningspraksis giver dem adgang til nye indre ressourcer og styrker. Det sker i en kreativ bevidsthedsproces med udgangspunkt i Teori U (Scharmer, 2008). Her lægges der vægt på at træne sin sanselighed og opmærksomhed. Og igennem fordybelse at få erfaringer med, hvordan man opretholder sin åbenhed og nysgerrighed i den nonverbale og usynlige relationsskabelsesproces (Darsø, 2011, s. 70, s. 118) på trods af indre modstand.

Dette foregår i en ramme, der har konsekvensfrihed¹ og er uafhængig i forhold til resten af skolens/uddannelsesinstitutionenes organisatoriske, bureaukratiske og fysiske rammer (Tanggaard & Brinkmann, 2009, s. 212-213; Juncker, 2009, s. 14-15).

Til hvem

Vi henvender os i denne bog til alle, der ønsker at inspireres og udvikle et fremtidigt uddannelsessystem, hvor undervisningen bliver suppleret med en kompetenceudvikling, der bygger på elevernes egne potentialer og ressourcer. Det gælder for politiske beslutningstagere og uddannelsesansvarlige i det offentlige og private erhvervsliv, ledere og medarbejdere i skole/uddannelsesinstitution og forskere inden for de samme områder. Desuden kan de, der har interesse i Teori U, højst sandsynligt få glæde og inspiration af bogens særlige U-praksis.

Hvordan

Jeg beskriver i bogen, hvordan en ramme med tilhørende aktivitet for en kompetenceudvikling kunne se ud. Rammen er en fysisk facilitet, der kan rumme en træningspraksis med omdrejningspunkt omkring en U-proces. Den særlige ramme

kan etableres som en selvstændig facilitet i skole/uddannelsesinstitution. Facilitetens autonomi sikrer, at organisation og bureaukrati i skole/uddannelsesinstitution og de undervisningsministerielle lovparagraffer for undervisning ikke får indflydelse på de dispositioner, der vil være i forbindelse med kompetenceudviklingen (Tanggaard & Brinkmann, 2009, s. 212-213; Juncker, 2009, s. 14-15). Desuden sikres det, at den facilitator, der er tilknyttet kompetenceudviklingen, overholder et vedtaget etisk regelsæt.

En skabende praksistræning til at udvikle kompetencer i skolen

Som teoretisk udgangspunkt for den kreative bevidsthedsproces har jeg valgt Carl Otto Scharmers Teori U, og til det sanselige og kropslige i skabelsen og i mesterlæren (forfatterne) er den fænomenologiske tilgang i fokus. Det giver os en mulighed for at beskrive, hvordan man kan bryde med de vaner, der er dannet kognitivt og er uhensigtsmæssige i det umiddelbare møde med verden. Det er dette 'gennembrud' af vanen, der gør det muligt for os at nå ned til udspringet for potentielle evner, der kan overvinde den indre modstand mod at begive os ud i nye omstændigheder, vi ikke kan styre og kontrollere. Og med disse ny erhvervede evner kan vi videreudvikle et intuitivt beredskab til at håndtere de udfordringer, vi kommer til at stå over for i fremtiden.

Som praksistræning i U-processen har jeg valgt den skabende, og som metode den kunstneriske (Darsø, 2011, s. 122, 133, 138, 139, 143, 181; Illeris, 2011, s. 51).

I afsnittet om 'udvikling af kompetencer i den skabende praksistræning' beskriver jeg, hvilke kompetencer der synliggøres og forløses i den skabende praksis og er nødvendige for, at mennesker kan håndtere det fremtidige komplekse samfund.

I bogens anden del beskriver facilitatorer og praksisudøvere forskellige måder at skabe rammer, bruge deres faglige praksis og facilitere processen på.

'Huskunstnerordningen'

Et initiativ i skolesammenhæng, der kan sammenlignes med vores skabende praksistræning, er den såkaldte 'Huskunstnerordning'. Her kan skoler, børne- og kulturinstitutioner mv. søge om penge hos Statens Kunstråd til at få en anerkendt kunstner tilknyttet i et særligt tidsbegrænset projekt. 'Huskunstnerordningens' idé er at indføre en kunstnerisk setting i skoleregi. Der foreligger ingen krav til den udøvende kunstner om at have oparbejdet kompetencer, der kan kvalificere vedkommende til facilitator. Her kan nævnes arbejdet med den anerkendende tilgang, udfordringen med at tilpasse forstyrrelser til målgruppen, og hvordan man får synliggjort børnenes erfaringer og bevidstgjort dem under processen uden at blotte dem følelsesmæssigt. Desuden er der en hårfin grænse mellem at belaste og motivere børn, når det gælder følelsesmæssige anliggender – det kræver erfaring med

processer, hvor følelser er en medfølgende faktor. Der er ingen krav om en etisk ansvarlighed under projektets gennemførelse. Ligeledes er 'Huskunstnerordning'-projektet tidsbegrænset og får derfor ikke mulighed for, som en kontinuerlig træning, at forankre de kompetencer, de kunstneriske processer tilbyder.

Bogens teoretikere

Jeg har i den teoretiske del af bogen valgt at læne mig op ad:

Carl Otto Scharmer, Senior Lecturer ved the Massachusetts Institute of Technology, der har udviklet og forfattet Teori U. Teori U bruges som model til at beskrive den kreative bevidsthedsproces i 'den skabende træningspraksis'.

Donald W. Winnicott (1896-1971), britisk børnelæge og psykoanalytiker, har udviklet teorien om det potentielle rum, der er grundlaget for påstanden om, at en autonom ramme er ideel til at rumme kompetenceudvikling i skole/uddannelsesinstitution.

Knud Illeris, professor emeritus og international uddannelseskonsulent. Illeris har videreudviklet 'Det ordinære kompetencebegreb' til 'Det udvidede kompetencebegreb' (Illeris, 2011, s. 49), der danner grundlag for bogens kompetencebegreb. Det suppleres med Lotte Darsøs, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik, beskrivelse af intra-innovative kompetencer (Darsø, 2011, s. 124-125).

Hanne Stubbe Teglbjærg, kunstterapeut og psykoterapeutisk overlæge ved Aarhus Universitetshospital Risskov. Hanne Stubbe Teglbjærg bruger fænomenologien som teoretisk udgangspunkt til at forske i og beskrive, hvordan kunsten, i dens sanselige og kropslige tilgang, kan genskabe nye livsduelige bevidsthedsstrukturer (Stubbe Teglbjærg, 2011, s. 18).

Lars Qvortrup, professor, Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet, suppleret af Ronald Barnett, professor ved Institute of Education, University of London, har beskrevet, hvad det indebærer at leve i hyper superkompleksitet, og hvilke særlige vilkår der er i det superkomplekse samfund.

Læsevejledning

Med et teoretisk fundament og erfaringer fra skole og erhvervsliv giver bogen et bud på, hvad der skal til for at integrere kompetenceudvikling i skole/uddannelsesinstitution.

Første del omhandler det teoretiske udgangspunkt for at kvalificere og skabe rammer for en kompetenceudvikling, der involverer skabelse og Teori U som praksis. (Ud over sideangivelse ved de regulære citater er der her desuden tilføjet sideangivelse ved andre kilder for at gøre det nemmere for læseren at finde den pågældende kilde).

Anden del består af ni facilitatores formidling af deres praksis. Her beskriver facilitatorerne, hvordan de personligt sætter sig selv i spil i deres virke. Det er deres engagement og risikovillighed, der giver kapitlerne deres ægthed og nærvær. Herunder er en kort introduktion til forfatternes kapitler.

I kapitlet 'Når jeg er dansende, får jeg adgang til noget andet, end når jeg kun er tænkende ...' fortæller danseren Pernille Overø i et interview om, hvordan oplevelse og erfaring med dansens kropslige udtryksform kan bruges af den enkelte og gruppen til at åbne for forandringsprocesser og styrke relationer. Her er den enkle, trygge og præcise ramme udgangspunktet for et procesforløb, hvor Pernille guider, spejler og følger deltagerne fra det enkelte grundtrin til en fælles improviseret dans. Målet er at skabe en dybere intention med dansen – og at vise, at dansens kropslige, fysiske udfoldelse står i direkte forbindelse med håndtering af vores daglige udfordringer.

I kapitlet 'Trommer, energi og U'sving' beskriver musikeren og trommeslageren Hans Fagt, hvordan musikken og dens rytme kan bidrage til at styrke og udvikle en gruppe medarbejders sociale intuition – en grundlæggende faktor, når fornemmelsen for hinanden skal forøges, og relationerne skal styrkes i et arbejdsfællesskab. Hans iscenesætter en ramme, hvor de musikalsk uøvede deltagere tør følge

ham ind i det inciterende rytmeunivers. Det opmuntrer og tilskynder deltagerne til at sanse, følge hinandens trommerytme og mærke, hvordan deres bidrag har betydning for gruppens samlede indsats. Hans aflæser og justerer undervejs i rytmespillet, med respekt og fornemmelse for gruppens udfordringsniveau, så flow og incitament bevares.

I kapitlet 'En beskrivelse af vejen ind i det kreative felt – gennem maden' indfører køkkendirektøren og kokken Jonas Preisler os i køkkenets daglige udfordringer. Her beskrives køkkenpersonalets vilkår – et konstant skift mellem kravet om punktlig tilberedelse og servering af maden, og kreativitet og refleksion i udviklingen af nye unikke og smagsfulde retter. Sanseligheden spiller en stor rolle, fordi den, via råvarerne, fører kokken ind i et kreativt multivers – og skaber grobund for nye kombinationer af smag og duft. For at formidle og vise kokke og elever denne sanselige tilgang til kreativitet må Jonas engagere sig, fra en ligeværdig position, sætte hele sin person og sanselighed i spil.

I kapitlet 'Den kreative indstilling' beskriver improvisationsskuespiller og cand.mag. Ernest Holm Svendsen, hvordan den enkeltes indstilling til mødet med verden, de andre og sig selv har betydning for at bryde uhensigtsmæssige mønstre og give mulighed for at handle anderledes. Ved at opbygge tillid og engagement, gennem øvelser og meningsfulde dialoger, får deltagerne mulighed for at træne skiftet mellem at gå ind i og ud af en kreativ modus. Denne evne har betydning for deltagerens tilgang til at arbejde med fremtidige udfordringer – om det er af innovativ eller samarbejds-mæssig art. Ernest viser selv vej gennem processen ved at forblive en oprigtig, anerkendende og lyttende katalysator, der med humor deler ud af egen praksis, viden og erfaring.

I kapitlet '100 børn ta'r aldrig fejl' beskriver instruktør Pia Bornemann og musiker Klaus Krogsgaard, hvordan 'Teaterskolen', en selvstændig del af en folkeskole, kan bevare og styrke elevernes lyst til at være nysgerrige, finde på og være skabende. Her stifter eleverne bekendtskab med teatterummets anderledes, forpligtende og dynamiske ramme, hvor eleverne får mulighed for at afprøve sig selv og finde indre ressourcer i en værdsættende og anerkendende atmosfære. På samme tid opøver eleverne kreative og innovative kompetencer, såsom forestillingsevnen, divergerende tænkning, timing og opmærksomhed under forberedelsen til en teaterforestilling. Pia og Klaus underviser, vejleder og støtter børnene gennem teaterprojekterne ved at involvere dem i de mange processer omkring en teateropførelse – det være sig rollefordeling, skuespil, kostume, lyssætning, scenografi m.m.

I kapitlet 'Helteskolen og heltetræning' fortæller Karim Maktabi, skuespiller, stuntmand og sanger, om, hvordan børnene udfordres og trænes i at være modige og finde deres egne styrker. Det er træningen, som skaber rammen for selve proces-

sen hen imod at blive en helt. Her oplever børnene, hvordan deres egne ressourcer kommer i spil både individuelt og i fællesskabet. Der lægges vægt på, at børnene finder og mærker værdighed, integritet og autonomi. Karim er træneren, og med al sin erfaring inden for den kropslige kreative udfoldelse kan han autentisk understøtte børnene i deres personlige proces. Han er en rollemodel, de kan spejle sig i, og er samtidig den, de helt konkret kan få hjælp fra, når de skal videre med deres udfordringer.

I mit kapitel 'Kunstinspireret medarbejderudvikling' beskriver jeg [red.], hvordan deltagerne ved at få skærpet opmærksomhed og sanser samt ved nærværende tilstedeværelse bliver i stand til nonverbalt at arbejde sammen om en fælles opgave – et maleri. Med en særlig ramme støttes og inspireres deltagerne til at udfolde sig skabende. I den skabende proces afløses den enkelte deltagers personlige tanke med maleriet af et fælles drive, der fører deltagerne ind i et flow og en fælles dybere intention. Det giver deltagerne et kollektivt mod til at ændre og justere på alt, hvad der end træder frem på lærredet – med det ene mål alene at ende op med et fælles værk. For at deltagerne under skabelsen kan overgive sig helt til processen, må jeg understøtte med hele mit engagement og uden tøven anerkende alt, hvad der opstår under den fælles seance.

I kapitlet 'U-design af ledelsesværksted' beskriver den ekspressive kunstcoach og dramaturg Bodil Boss Nielsen, hvordan Teori U kan praktiseres gennem forum-teater. Her oplever deltagerne sanselige erkendelser og tilbydes et nyt sprog til komplekse situationer. I den tilrettelagte ramme skabes en konstruktiv distance til udfordringer, som muliggør, at deltagerne tillidsfuldt og nysgerrigt kan komme tættere på de temaer, der har betydning for dem. Proceslederne skaber et trygt rum, hvor deltagerne både kan 'forstyrres' og 'beroliges'. Målet er at balancere mellem det kendte og det ukendte, at vække deltagernes nysgerrighed og engagere dem i de skabende processer. Herved inspireres deltagerne til at være åbne og undersøgende over for sig selv og derved modtage tilbuddet om at gå i fordybelse og arbejde transformerende med deres udfordringer.

I kapitlet 'Indretning af rum til kreative processer' beskriver arkitekt, ph.d. Winie Ricken, hvordan rum skal indrettes for at understøtte og skabe optimale betingelser for et demokratisk magtforhold mellem facilitator og deltagerne, således at det virker kropsligt og sanseligt inspirerende og indtageligt. I et sådant rum kan der udøves forskellige kreative arbejdsformer. I en guidet oplevelsestur, gennem en serie af rummeligheder, beretter Winie, hvordan de forskellige rum kan vække nysgerrighed og sanselighed og inspirere til kreativ udfoldelse, invitere til kontemplation og refleksion. Til sidst i kapitlet beskrives de enkeltes rums funktioner, fleksibilitet, og hvad de fremmer.

Om forfatterne

Pernille Overø, danser. Uddannet på Tamalpa Institute i Californien i 'leadership in dance and movement'. Har studeret sufidans, klassisk indisk dans og holder dansende foredrag om dansens funktion. Har i ti år udviklet og ledet processer med dans for mennesker i organisationer, virksomheder, på konferencer og netværk (www.worlddance.dk). Pernille har produceret og udført forestillinger i Danseteatret Terpsichore og skaber forestillinger på sit eget danseteater 'Fodfæste'.

Marianne Thrane, udviklingskonsulent. Arbejder med læreprocesser i team og organisationer.

Klaus Krogsgaard og **Pia Bornemann** er begge uddannede skolelærere og har siden 1977 haft deres virke på Værebros Skole (i dag Skovbrynet Skole). Siden 1995 har de fungeret som ledere af Skovbrynet Teater- og Musikskole (piabornemann@privat.dk). Klaus og Pia har tillige undervist på DPU og Rytmaskonservatorium, holdt kurser på seminarier, konferencer, skoler og lignende om kreativitet, musik og teater. I 2000 udgav de undervisningsmaterialet 'Hamlet' – en forestilling om unge, alkohol, identitet og fællesskab, finansieret af Sundhedsministeriet. Klaus og Pia har produceret mere end 60 teaterforestillinger for børn, unge og voksne med originalt manuskript og musik.

Winie Ricken er arkitekt og har en ph.d. i samspillet mellem fysiske rum og pædagogiske processer i forhold til trivsel og kompetenceudvikling. Ph.d.-projektet er udført i et samarbejde mellem Kunstakademiets Arkitektskole og Danmarks Pædagogiske Universitet 2005-2010. Hun arbejder som selvstændig konsulent i virksomheden www.learningspaces.dk, der rådgiver om brug og indretning af læringsmiljøer i et godt samspil med organisering og pædagogisk praksis. Arbejdsområdet omfatter strategiplaner, formidling af viden, idéer og konkrete forslag. Arbejdet foregår primært inden for uddannelses- og børne- og ungeområdet. Winie Ricken er desuden medejer af virksomheden www.copla.dk, der skaber udemiljøer til leg, læring og bevægelse.

Jonas Preisler er uddannet kok i 1991, arbejder i dag som F&B-direktør i Bojesen A/S. Akademiuddannelse i ledelse med speciale i Teori U. Medstifter af JC-Emerging, konsulentfirma med fokus på U-processer i restaurationsbranchen.

Hans Fagt er professionel trommeslager samt underviser og er uddannet på Berklee College of Music i Boston, USA. Han har blandt andet spillet med Kim Larsen & Bellami, Blast, Frede Fup og spiller i øjeblikket med i På Slaget 12 og Stig Møller Trio. Hans Fagt har egen konsulentvirksomhed, hvor han stimulerer leder- og personaleudvikling ved at lancere rytmisk teambuilding (www.creativehands.dk). Han er certificeret proceskonsulent og i gang med en mastergrad i oplevelsesledelse.

Karim Maktabi er skuespiller, sanger og stuntman samt instruktør i forumteater, parkour, kampkunst, dans og kontaktimprovisation. Karim er heltetræner og skaber af Helteskolen (www.helteskolen.dk). Har undervist i heltetræning i 12 år både i Danmark og udlandet. Undervisningserfaring fra over 200 børnehaver, folke- og privatskoler, specialskoler, ungdomsskoler og videregående uddannelser. Foredragsholder på lærer- og pædagogseminarer og konsulent i offentlige og private virksomheder. Karim har udgivet fagbøger og dvd'er til forskellige målgrupper.

Bodil Boss Nielsen, bachelor i dramaturgi, Aarhus Universitet, og MA & CAGS i Expressive Arts, EGS, Schweiz, og kandidatstuderende på æstetik og kultur, Aarhus Universitet. Hun har siden 2000 haft eget firma (www.timeart.dk), hvor hun har løst opgaver med at designe og iscenesætte kunstbaserede processer i offentlige og private virksomheder. Bodil har som ansat ved kaospilotuddannelsen arbejdet med kompetence- og organisationsudvikling, projektledelse og krisehåndtering. Siden 2004 har Bodil udbudt undervisning og træning i 'Art Based Coaching' til kunstnere, undervisere og konsulenter, i både eget regi og som opgaveløsning hos kursusvirksomheder som ARTLAB, København og for undervisere på pædagoguddannelsen, UCN, Ålborg.

Ernest Holm Svendsen er cand.mag. i dramaturgi og multimedier. Ud over at drive sin egen konsulentvirksomhed (www.kavm.dk) har han i en årrække arbejdet som ekstern lektor i innovation på Aalborg Universitet og som underviser i kreativitet og kommunikation på Aarhus Universitet. Siden 1992 har Ernest været tilknyttet Café Kølbert som improvisationsskuespiller, hvor han i 2009 blev direktør i firmaets internationale afdeling. Ernest har udgivet to bøger: I 2004 udkom 'Nærvær – en praktisk guide til at leve i nuet' og i 2008 'JA!', som handler om kreativ tænkning.

Joachim Rothenborg er uddannet som designer i visuel kommunikation fra Danmarks Designskole og videreuddannet i billedkunst fra School of Visual Arts i New York. Med en efteruddannelse i pædagogik fra Københavns Universitet var Joachim i en årrække leder og underviser på Kunstsolen Primavera. Siden 1999

har Joachim haft sin egen konsulentvirksomhed (www.krealab.dk), hvor han har trænet og udviklet kreative kompetencer hos medarbejdere i offentlige og private virksomheder. Joachim har været billedkunstlærer på grundskoleniveau og efteruddanner lærere.

For yderligere oplysninger www.usompraksis.dk

UDDRAG TIL ANMELDER